

ՅՈՅՆԵՐԸ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱՆ

Ժառանգականութեան օրէնքը երեւի ժողովուրդներէ հա-
մար էլ նոյնքան բնաւորիչ է, որքան անհատներէ: Յոյներէ մա-
սին խօսելիս, ակամայ յիշում եմ Քսենոֆոնի «Նահանջի» մի
գլուխը, որի մէջ նկարագրուած է մի դէպք, ըստ երևոյթին ա-
մենաաւնշանը մնացած բոլոր արկածների մէջ, որը սակայն այլ
փաստերի մի ամբողջ շարքի հետ համադրուելով ընդունում է
խիստ նշանակալից կերպարանք: Քսենոֆոն իր գնդով իջևա-
նում է մի հայ գիւղում, որի գիւղապետը՝ հարուստ և հիւրա-
սէր, սիրով ընդունում է օտարականներին, կերակրում է նը-
րանց բանալով իր շտեմարանները: Յոյն պատմիչը խօսք չի
գտնում մեծատուն հայի լայնասիրտ հիւրասիրութիւնը, առա-
տաձևոն մեծահոգութիւնը դրուատելու: Մեկնելիս էլ բարեմիտ
տանտէրը իր 16—17 տարեկան որդու հետ յանձն է առնում
առաջնորդել յոյն բանակը մինչև հայկական սահմաններից
դուրս: Ըստ երևոյթին ահա մի մարդ, որ արժանի պիտի լինէր
յոյների երախտադիտութեանը: Բայց ճանապարհին բարերա-
րուած հեղինակները չարաչար տանջում են իրանց բարերար հա-
յին անիրաւացի տեղը վերագրելով նրան ննդամիտ ծրագիր-
ներ: Նրանց սև ապերախտութիւնը հասնում է այն աստիճանի,
որ հայը թողնում է յոյն բանակը և փախչում գլուխն աղատե-
լու համար: Որդին չի կարողանում երեւի հետեւել հօր օրինակին,
յոյները պահում են նրան և տանում իրանց հետ Յունաստան:
Վերան ստրուկ դարձրինք, և հաւատարմութեամբ ծառայում էր»,

վերջացնում է Քսենոֆոն այս խիստ հետաքրքիր պատմութիւնը:

Փաստն ինքնրստինքեան հրէշաւոր է, բայց յոյն օտարի վերաբերմամբ երախտագիտութեան ուրիշ եղանակ ու չափ չի ճանաչել: Հին յոյների համար իրանցից դուրս բոլոր ժողովուրդները բարբարոսներ էին, որոնց կարելի էր շահագործել, տրորել, քամել և ոչ մի պարտք չը դգալ: Քիչ ժողովուրդ իր պատմութեան ընթացքում այնքան խորապէս զգացել է յոյների այս անմարդասէր, անողորմ մեծամտութեան բոլոր դառնութիւնը, որքան հայերը: Մի անաչառ ու հմուտ պատմագիր շատ դափնիներ կը խլէր յոյների գոռոզ ճակատից, եթէ հեղինակաւոր կերպով մի օր յետ քաշէր հայ-յունական յարաբերութիւնները ծածկող պատմական քողը: Որչափ նենգութիւն, դաւ, քէն, նախանձ դէպի մի նոյնպէս քրիստոնեայ, նոյնպէս քաղաքակրթական ձիրքերով օժտուած, մի անզօր ժողովուրդ: Սակայն յօշուածիս վերնագիրը «Յոյները և Հայերը» չէ, ես դառնում եմ բուն հարցին:

Այսպէս էին հին յոյները:

Սակայն դա մի սերունդ էր, որ ճակատամարտի ասպարէզում Մարաթոն, Միկալ և Սալամին ունէր, իսկ զեղարուեստի և փիլիսոփայութեան ասպարիզում Սոկրատ, Պլատոն, Արիստոտել և Ֆիդիաս: Մեծ սերունդ, որին կը պատշաճէր աւելի լայն սիրտ, լայն հայեացք, բայց ժամանակներն էին այնպէս, տիեզերական եղբայրութեան փոխարէն յոյն ստեղծել էր իր փոքրիկ «իդէան» և աւելի հեռուն չէր ուզում տեսնել: Պատմութիւնը Հռոմի հետ եկաւ առելու գոռոզ յոյնին, որ կայուն ոչինչ չը կայ աշխարհում, և որ յունական «իդէան», որքան և նա մեծ լինի, հեշտութեամբ կարող է պարտկուել նաև այլ ազգերի գլխում: Մտքի էվոլյուցիան և նչ մի ժողովրդի յաւիտենական մենաշնորհը չէ:

Նոր յոյնի համար սակայն կարծէք մի պատմութիւն միայն կայ—յունականը, և այդ պատմութիւնն էլ միայն մի շրջան ունի՝ հոմերական—արիստոտելեան: Իւրաքանչիւր յոյն այս խնդրի մէջ մի երազող է. կարճահասակ ու ջլուտ այդ պոռոտախօսները խորամանկ աչքերը տրորելով դարերի մառախուղի միջից շարունակում են նայել դէպի անցեալը: Սրանք նման են այն երեսխաներին, որոնք չեն նկատում, որ հայրերի վերաբերուներ մէջ իրանց փոքրիկ մարմինը շատ ծիծաղելի է և քայլում են հրապարակներում յոբորդանքով: Անցեալ դարու քսանական թւականները, Միսոլոնգին, Նաւարինը, ինչպէս և 1869 թ. Դամոկոսը և կարմիր ֆէսերի հեղեղը մոռացել են իսպառ,

բայց Մարաթոնն ու Սալամինը չեն մոռանում երբէք, իրանք նոր են, դասական մեծ սերունդից և արտաքին բազմապիսի խառնուրդից առաջացած մի ողորմելի դաճած սերունդ, որի մէջքը ծուռւմ է նախնիների փառքի ծանրութեան տակ, բայց իրանց վերաբերմունքի չափը դէպի օտարները, դէպի իրանց հարևանները մնացել է նոյնը, հինը:

Ժամանակակից յոյնը նոյնքան հպարտ, նոյնքան մեծամիտ է, որքան հինը:

Դամոկոսից փախչողները կ'ասես Մարաթոնից են դալիս: Թիկունքների վէրքերի ցաւը չի կարողանում ջնջել դէմքերի հեղնական, գոռոզ ժպիտը: ՁԲ որ Քրիստոսից հինգ դար առաջ Թերմոպիլէում ընկած Լէոնիդասը յոյն էր և Պերիկլէսի Աթէնքը յոյների գործ...

Այսպէս են ժամանակակից յոյները:

Այսպէս է նրանց վերաբերմունքը նաև դէպի մակեդոնացիները և մակեդոնական հարցը: Բուլղարները (մակեդոնացի) կուռւմ են տիրող սարսափելի բեօթի դէմ, իսկ յոյները (ԹԲ Մակեդոնիայի և Թէ դրսի) գործում են նրանց դէմ ամենացած, ամենաանարգ եղանակով: Դաւ, քէն, նենգութիւն, մատնութիւն—հին ղէներ, որ մեզ հայերիս էլ լաւ ծանօթ են, այժմ ուղղուած են բուլղար-մակեդոնացիների դէմ յօգուտ Թիւրքի, ի հաճոյս Արդու-Համիդի:

Բուլղարները Մակեդոնիայում թւով, ազդեցութեամբ, դպրոցներով, աշխատանքով շատ աւելի գերազանց են, քան յոյները, բայց Դամոկոսի հերոսների փոյթը չէ, նրանց համար ներկայ պատմութիւն ու աշխարհագրութիւն չը կայ, նրանք ճանաչում են միայն հինը: Մակեդոնիայում յոյներ կան, թիւն լինչ նշանակութիւն ունի, ուրեմն նա Յունաստանի մի մասն է, հին մակեդոնացիք նոյնպէս յոյներ էին, Ալեքսանդրը յոյն էր, ուրեմն իրանցից բացի ոչ ոք իրաւունք չ'ունի Մակեդոնիայի վրայ, իսկ բուլղարները... Նրանք բնաւ իրաւունք չ'ունին, նրանք բարբարոսներ են:

Այսպէս են դատում ժամանակակից յոյները:

Իսկ «բարբարոս» բուլղարները կուռւմ են կատաղութեամբ և մեռնում են հերոսաբար յանուն իրանց նուիրական ազատութեան:

Անցեալ տարի Պարիզում տեղի ունեցաւ օտտոմանների կոնգրեսը, ուր հրաւիրուած էին Թիւրքիայի լծի տակ հեծող բոլոր ժողովուրդների ներկայացուցիչները: Ինչ ասել կ'ուզի, կային և յոյներ, Թէև նրանք շատ լաւ են զգում իրանց Թիւրքիայում: Ականատեսի պատմելով երբ հարց ծագեց հրաւիրել

նաև մակեդոնացիներին, յոյն պատգամաւորները բացազան-
չեցին.

—Մակեդոնիա չը կայ, մակեդոնական հարց չը կայ!

—Իսկ Բերլինի կոնգրեսի 23-րդ յօդուածը, լսուեց մի
ծայն:

—Այնուամենայնիւ մակեդոնական հարց չը կայ!

Եւ այսպէս այն հարցը, որով այժմ ամբողջ աշխարհն է
զբաղուած, յոյնի համար դոյուլթիւն չ'ունի:

Մակեդոնացիք հրաժարուեցին մասնակցել այդ կոնգրեսին,
յոյներն ուրախ եղան իհարկէ: Այդ չէ բոլորը, կոնգրեսի բո-
լոր ընթացքում նրանք նենգաբար միացան թիւրքերի հետ ընդ-
դէմ... Թիւրքահայերի: Յոյնը կ'ուզի, որ իրանից բացի թիւր-
քիայի լծից ոչ ոք չ'ազատուի, նրա կարծիքով միայն յոյնը ի-
րաւունք ունի կուել թիւրքի դէմ, ազատ կեանք վայելել, մնա-
ցած ժողովուրդները իրանց վիճակին արժանի են:

Մակեդոնական հարցի բարեյաջող լուծումով անշուտ եր-
ջանիկ կը լինին նաև մակեդոնացի յոյները, որոնց թիւը փոքր
չէ: Այս հանգաճանքը չի արգելում սակայն յոյն ժողովրդին ա-
մենատեսակ խափանառիթ հանգամանքներ ստեղծել կուող մա-
կեդոնացիներին դէմ յօգուտ թիւրքի:

Թող Մակեդոնիայի յոյներն էլ մնան թիւրքի լծի տակ,
մտածում են յոյները, միայն թէ բուլղարները չ'ազատուեն:
Նրանք պատրաստ են երկնքում մարել արեւը, թէ հնար չ'ինի,
զրկուել լոյսից, միայն թէ ուրիշների վրայ էլ լոյս չը ծագի:

Նախանձոտ, քիչոտ ժողովուրդ!

Մինչև այժմ եւրոպական թերթերում ես ոչինչ չեմ կար-
դացել յոյների դէմ, որ բուլղարի գրչի արդիւնք լինէր, իսկ
յոյները ամենայն օր ինչ ցելս ասես չեն թափում աղնիւ
կուի մէջ մեռնող այդ հերոսների վրայ: Աւազակներ, մարդա-
սպաններ, սրիկաներ—ամենաօռվորական ածականներն են, որ
յոյները տալիս են մակեդոնացի մարտիկներին: Պարիզում մի
պարոն կայ, թիւրքական նախկին յոյն պաշտօնեայ, որին ան-
ձամբ ճանաչելու դժբաղդութիւնն եմ ունեցել ամենատիւր
հանգամանքներում: Նա աշխատակցում է մի քանի լրագրերի
(եւրոպացին մարդ ճանաչելու մէջ շատ կոյր է, մանաւանդ
արեւելցու հանդէպ), ի միջի այլոց այդ պարոնը կարողացել է
տեղ գտնել Gazette de Lausanne-ի պէս մաքուր թերթում:
Ահա այս մարդն է, որ պարբերաբար աշխատում է սեպնել
Եւրոպայում մակեդոնացի բուլղարներին և միւս կողմից իր
հայրենակիցների ստոր արարքները քողարկել կամ բացա-
սել:

Սալոնիկի վերջին անցքերը, անհաւասար կռի մէջ յուսահատուած մարդկանց խելագարութեան հասնող այդ ծայրայեղութիւնները լաւ առիթ տուին Պարիզի պարոնին ամենաստոր ինսինուացիաներ տարածել եւրոպական մամուլի մէջ մակեդոնացիներ վրայ: Օգտուելով Եւրոպայում թողած այն ծանր տպաւորութեամբ, որ առաջ բերին Սալոնիկի անցքերը, այդ յոյն աշուձախ յօդուածներ է գրում բուլղարների դէմ, այդ բաւական չէ, նոյն անպատկառութիւնն այն աստիճանի է հասցըրել, որ թիւրքերի «մեծահոգութիւնը և մեղմութիւնը» հակադրում է բուլղարների «գաղանթութեանը»: Եւ նա մենակ չէ. նրա հայրենակիցներէից շատերն են նոյն աշխատանքը կատարում: Այսպիսով թիւրքիայում և Յունաստանում ապրող յոյները մատնում են խեղճ բուլղարներին, իսկ Եւրոպայում նրանց հայրենակիցները աշխատում են ամեն կերպ մոլորեցնել հասարակական կարծիքը բուլղարական կառավարութեան ինտրիգաներին վերագրելով ամբողջ մակեդոնական շարժումը:

Իսկ «բարբարոս» բուլղարները ի պատասխան այս բոլոր անարդ խաղին կռուում են հերոսաբար և ինչ որ աւելի արագիկական է, կռոււմ են նաև իրանց թշնամի յոյների համար, որովհետև վերջիվերջոյ ազատ Մակեդոնիայում ապերախտ յոյնն էլ ազատ կը լինի:

Թէ մինչև որ աստիճանի ստորութեան է ընդունակ յոյնը օտարի, մանաւանդ թէ չը սիրած օտարի վերաբերմամբ, պերճախօս կերպով ապացուցանում է հետևեալ փաստը.—Փրանսիական յայտնի Temps թերթում այս տարուայ յունիսի 5-ին տպուած էր հետևեալը.

«Մի լուր այստեղ (Սալոնիկում) թողեց ամենածանր տպաւորութիւն: Վրօում (Յունաստան) բանտարկել են երեսուն կոմիտաջիներ (բուլղար յեղափոխականներ). Հաջի-Դաւուդ ընկերութեան շոգենաւով նրանց տարել են, հաւատացնելով թէ հասցնելու են իրանց երկիրը, բայց իրօք բերել են և յանձնել Սալոնիկի թիւրք ոստիկանութեանը: Այս փաստը բացատրութեան կարօտ չէ», վերջացնում է Փրանսիական թերթը:

Այս չէ բոլորը:

Նորերս եւրոպական թերթերը զգուանքով արձանագրեցին այն փաստը, որ յոյն սպաներ իրանց ծառայութիւնն են առաջարկել թիւրք կառավարութեանը մակեդոնացիների դէմ կռելու համար: Յոյն ուսանողների ամբողջ խմբեր պատրաստուում են կամաւոր դրուել թիւրք զօրքերի շարքում կռելու համար, եթէ Բուլղարիայի հետ պատերազմ ծագի: Իդէպ է այստեղ յիշել և անցեալ տարի Շվէյցարիայում և Պարիզի մամուլում այն-

քան աղմուկ հանող մի ոչ պակաս ամօթալի փաստ յոյն ուսանողների կեանքից: Ժընեի համալսարանի չորս յոյն ուսանողներ սուլթանից չքանչան և դրամական վարձատրութիւն ստացան իրանց կատարած լրտեսութեան համար: Փաստը յայտնի եղաւ Թիւրք թերթերից:

Անցեալները Լոզանում երկու բուլղար ուսանողի հարցը նուա՛ էի, թէ ինչո՛ւ իրանք թոյլ են տալիս, որ հակառակորդ յոյները այսքան ցեխ ու աղը շարտեն իրանց բարի համբաւին Եւրոպայում:

— Ի՞նչ անենք:

— Հերքեցէք, դո՛ւք էլ գրեցէք:

— Զի արժի, թո՛ղ գրեն որքան ուզում են, մեր գործը կըռւելն է, նրանցը բամբասելը Եւ ժպտացին, ինքնավստահ, բարեմիտ ժպտով:

Դա մի լաւ ժպիտ էր և մի լաւ պատասխան: Ծշմարիտ որ Վեհապետը գրեն, իրաւունքը և յաղթանակը վաղ թէ ուշ արդարութեան համար մարտնչողինն է: Բամբասանքները, դաւերը, խարդախութիւնները անզօր են ճշմարտութեան և իղէայի մեծութեան հանդէպ:

Այնուամենայնիւ այս օրերս ես մեծ հաճոյքով կարդացի Արեւելեան խնդիրն և Արեւելին լաւ ծանօթ ֆրանսիացի Վիկտոր Բերարի մի հեղինակաւոր յօդուածը Մակեդոնիայի մասին, ուր ի միջի այլոց շօշափուած է և՛ յունա-մակեդոնական յարաբերութիւնների հարցը: Ամբողջ յօդուածը կրում է նոյն սնահառութեան ոգին, տարուած է նոյն զօրեղ լոգիկայով ու հմտութեամբ, որ յատուկ է համակրելի և ճշմարտասէր Բերարին:

Յոյների համար, ասում է Վիկտոր Բերար, մակեդոնացին ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի անկիրթ թրակիացի, անլեզու մի բարբարոս, մի վայրենի, մի ստրուկ: Տարօրինակ արհամարհանք, որ ուժով ծանրանում է բալկանեան գործերի վրայ և որ ապագայում աւելի ծանրութեամբ կը ճնշի հելլենիզմը: Յոյները շարունակում են հաւատալ (և իզուր տեղը) որ իրանք արեւելքում միակն են ընդունակ կուլտուրայի և շիջեալի: Նրանք կարծում են, որ մենակ իրանք են կարող պաշտպանել քաղաքակրթութիւնն ու յառաջադիմութիւնը: Նրանք երեակայում են (կարդացել են Հերոդոտում), որ միայն իրանք կարող են միջնորդ լինել Եւրոպայի և Ասիայի մէջ, Վստահ իրանց ունեցած այն երեակայական մենաշնորհով, յոյները նիրհում են խաբուսիկ յոյսերով: Երբ նրանց լաւագոյն բարեկամները խորհուրդ են տալիս զգուշանալ, երբ նրանց խօսում են բուլղարական կուլ-

տուրայի, մակեդոնական իղէայի մասին, նրանք պատասխանում են ուսերը թօթուելով և կամ վերաւորական ակնարկներով, Այսօրուայ աթէնացիներին մի խօսէք բուլղարների մասին (ես անձամբ փորձել եմ) առանց վայրենի և զազան ածականների, այլապէս դուք կը նկատուիք մի «բուլղարասէր», մի «վաճառուած»:

Իրանց կոյր, ստոր ատելութիւնը դէպի բուլղարները, յոյներն արդարացնում են նրանով, որ իբր թէ մակեդոնական կոմիտէները մասնաւոր ու ունին իրանց հայրենակիցների դէմ, որոնց յաճախ նրանք ենթարկում են սարսափների: Ըստ երևոյթին փաստը ճշմարիտ է, շատ յոյներ են ընկել մակեդոնացի բուլղարների ձեռքով, բայց պատճառը ցեղական թշնամութիւնը չէ, այլ յոյների վերաբերմունքը, նրանց թշնամական դիրքը: «Մեզ պաշտպանելու համար, ասում են մակեդոնացի բուլղարները, մենք ստիպուած ենք լինել անողորմ դէպի լրտեսները, թիւրք ոստիկանութեան դորձակալները, և մենք կոտորում ենք առանց ազգային խտրութեան բոլոր մատնիչներին: Սպանուածների մեծամասնութիւնը դուքս են եկել յոյներ, և դա հասկանալի է, որովհետև յոյները կուրացած ազգայնական պրոպանդանդայով, դարձել են թիւրքերի սատարիչները, Աթէնքի կառավարութիւնը դարձել է Արդուլ-Համիդի աջ ձեռքը»:

Եւ Ֆրանսիական Դեղին Գիրքը պաշտօնապէս ապացուցանում է, որ բուլղարները իրաւունք ունին, որ յոյներն են յանցաւորները:

«Տարաբաղդաբար ճշմարիտ է, շարունակում է Վիկտոր Բերար, որ հելլենիզմի վարիչները նրան տանում են մի այնպիսի ճանապարհով, որ առաջնորդում է միայն դէպի անարգանքը»:

«Աթէնքը, ուրվեց տարի սրանից, առաջ թափուում էին Թեսալիայի և Կրէտէի փախստականները, այսօր թիւրք ղեսպանի ոտքերն է ընկած: Թագաւոր, արքայազներ և մինիստրներ երջանիկ են զգում իրանց Արդուլ-Համիդից չքանչան ստանալիս: Աթէնքի ուսանողները ուղղում են սուլթանին իրանց ամենախոնարհ շնորհաւորութիւնները: Յոյն սպաներ գնացել են միանալու թիւրքական բանակին, որի ոյժը այնպէս լաւ ճանաչել են Թեսալիայում: Լամիայում իրանց անկախութեան մի հերոսի արձան կանգնեցնելիս յոյներն զգուշանում են իրանց ճառերով հին ոգևորութիւնը և հին զայրոյթը յարուցանել (թիւրքերի դէմ). սրանց լսելիս մարդ կարող էր կարծել ճշմարիտ, որ Դիակոսը, Կոլոկոտրոնիսը, Ողիսևսը և Կանարիսը Բարձրագոյն Դրան ամենա-

հաւատարիմ բարեկամները և դահճի ամենանաւաղուն ծառաներն են եղել:

«Յունա-թիւրքական դաշնը, որ նորերս կոչցին, բարոյական մի կատարեալ սնանկութիւն է: Մենք տեսանք արդէն, թէ ինչպէս Հարաւ-Աֆրիկեան պատերազմի ժամանակ Լէոնիդասի սերունդը մաղթանքներ էր կատարում անգլիական զէնքի յաջողութեան համար: Հասկանում են արդեօք այս յոյները, որ քաղաքակիրթ աշխարհի առաջ աւելի և աւելի դժուարին է դառնում պաշտպանել նրանց դատը: Մի օր, և այդ օրը գուցէ աւելի մօտ է, քան կարծում են յոյները, երբ բեղիֆները կը վերադառնան Անատոլիա Մակեդոնիան ընկճելուց յետոյ և կը կամենան վրէժխնդիր լինել այնտեղի քրիստոնեաներից իրանց կրած նեղութիւնների համար, երբ սուլթան Աբդուլ-Համիդը ձեռք կ'առնի Զմիւռնիայի, Փոքր-Ասիայի և կղզիների նրանց եղբայրների դէմ այն միջոցները, ինչ որ նա յաջողեցրեց հայերի դէմ, յոյները հաւատացած են, որ իրանց ներկայ ընթացքը կը կարողանայ այն ժամանակ տալ նրանց աշխարհի համակրանքը և գութը...»:

Եւ այս տողերի հեղինակը մի բուլղար, մի սերը կամ մի այլ շահագրգռուած բալկանացի չէ, այլ մի ֆրանսիացի, բարեխիղճ, հմուտ ֆրանսիացի, որ միշտ իր ձայնը բարձրացրել է յօգուտ ճշնութեան, հալածութեան, որ միշտ ասել է՝ ինչ մտածում է և որ դէպի հելլենականութիւնը կարծէք թուլութիւն էլ ունի: Բայց յոյների ներկայ ընթացքը ուրիշ դատաստան ունենալ չի կարող: Անցեալ դարու սկզբներին իրանց անկախութեան արիւնոտ արշալոյսին, երբ եզիպտական ահռելի նաւատորմիղը մօտենում էր որպէս մի տարերային ոյժ յունական Արչիպելագը Պելոպոնէսի հետ ջրերի տակ թաղելու համար, երբ բազմամարդ կղզիները մի օրում անմարդաբնակ էին դառնում թիւրքերի ձեռքով, երբ Միսսոլոնգին օդն էր բարձրանում աւերակների տակ հազարներին թողնելով, այն ժամանակ յոյների լեզուն և ընթացքը այլ էր. Եւրոպայի մի ծայրից միւսը հնչում էր նրանց ճիշդ և յանուն քրիստոնէութեան, քաղաքակիրթութեան, մեծ անցեալի, ազգերի եղբայրութեան՝ դուժ, օգնութիւն էին աղերսում: Հիւզօն դրում էր իր կրակոտ օգանները և Oriental-ները, իսկ Բայրոնը իր ըմբոստ հոգին էր տանում միացնելու Բոցարիսների և Կանարիսների ագնիւ հոգիների թոփփին: Մոռացութիւն, թէ սե, արտասուելի ապերախտութիւն դէպի սրտով, զգացմունքով լի այդ ոչ շատ հեռու ժամանակները, դէպի այն մեծ հոգիները, Հիւզոն երեւի կը

փշրէր գրեւը Oriental-ներէ վրայ, և Բայրընը չէր գնայ Յունաստանում իր աղնիւ շունչը փչելու, եթէ նախատեսէին այս բուրբը, եթէ գիտենային, որ մի դար չը լրացած կռուող սերնդի թոռները կը գրկուեն արեւելքի արիւնոտ բարբարոսների հետ և միասին կը տրորեն միւս քրիստոնեայ եղբայրների տաք դիակները:

Ի՞նչ են ուզում մակեդոնացիք, որն է մակեդոնական իդէան, որին չեն ուզում հաւատալ յոյները, և որի դէմ կռոււմ են աշխատելով նրա տեղը դնել Մեծ Յունաստանի, հելլենիզմի ներառները: Մակեդոնացիք շատ անգամ են ի լուր աշխարհի յայտարարել, որ իրանց վերջին նպատակն է՝ «Մակեդոնիան՝ մակեդոնացիների համար» Գեղեցիկ իդէա, որ եթէ իրագործուէր Բալկանների սրտում, իրար քաջքշող, բզկտող այդ մանր աղբուլթիւնների մէջ կը լինէր մի սիրուն նմուշ տարբեր ցեղերի համաքաղաքացիական եղբայրութեան միեւնոյն մայր հայրենիքի մէջ: Բալկանեան մանր պետութիւններից և ոչ մէկի գերիշխանութիւնը միւսների վրայ այնքան բարեբար, այնպէս մեղմացուցիչ ազդեցութիւն չէ կարող թողնել, որքան մակեդոնական հեռաւոր իդէայի իրականացումը—հիմնել մի փոքրիկ դաշնակցական պետութիւն, որ կարողանար կորել լինել բալկանեան աւելի մեծ դաշնակցութեան՝ Վիկտոր Բերար մէկն է եւրոպացի մտածողների մէջ, որ ծափահարում է այդ քաղաքական գաղափարը, որ հաւատում, քաջայերում է նրա հետևողներին: «Մենք չենք հաւատում, սուտ է, խիմերա է», բացառանչում են յոյները: Բայց իրանք այդ բողոքներն ինչ են առաջարկում դժբաղդ մակեդոնացիներին նրանց այդ գեղեցիկ իդէայի փոխարէն, ցոյց տալիս են մի այլ ճանապարհ փրկութեան, օգնում են թեթևացնելու տառապող եղբայրների օր-աւուր ծանրացող բեռը: Առաջարկում են, այո՛ւ Բայց զուտ յունական մի միջոց—«Մակեդոնիան Յունաստանին կամ... թիւրքին»: Եւ որովհետեւ Մակեդոնիան Յունաստանին երբէք չի լինի, ապա ուրեմն—թիւրքին: Եւ թիւրքը աւերում է Մակեդոնիան սրով ու կրակով, հաղարներով դժբաղդ փախըստականները անցնում են սահմանը և տանում իրանց եղբայր-բուլղարներին ցոյց տալու իրանց վէրքերն ու ցաւերը, ուրիշները արիւնոտ լեռներում ու ձորերում բաղխում են բաշխողութիւնների և թիւրք զօրքերի հետ և ընկնում. ամբողջ աշխարհը նայում է Բալկաններին, և յոյները չարունակում են կրկնել, թէ Մակեդոնիա և մակեդոնական հարց չը կայ:

Բարեբաղդաբար այդ հարցը կայ, և նրա լուծումը հեռու
չէ: Դո՛ւնէ այսպէս են մտածում արդարութեան գործի բոլոր
բարեկամները:

Ա. Ա.
